

Последњег радног дана прошле недеље као да су одахнули готово сви заинтересовани за расплет ситуације у вези с референдумом у Републици Српској. Истицали су завршни сати ултиматума који је високи представник у Босни и Херцеговини Валентин Инцко, уз подршку Брисела и Вашингтона, ставио пред РС. А онда је у Бањалуку стигла висока представница Европске уније за спољне послове и безбедност Кетрин Ештон и са председником РС Милорадом Додиком постигла договор. Сада предстоји пресабирање – шта је ко добио, а шта изгубио тим компромисом. На почетку разговора за „Нови Репортер“, који ће због обима бити објављен у два броја нашег магазина, декан Факултета политичких наука у Бањалуци и професор Факултета политичких наука у Београду др Ненад Кеџмановић изнео је лично виђење те дилеме:

“У надметању са јачима и најјачима није паметно ликовати, али, ја мислим да је ријеч о дипломатском тријумфу Републике Српске. Јесте да је био и петак и 13. у мјесецу, али, то је био дан када је РС већ заказивањем референдума постигла оно што је одржавањем референдума имала амбицију да евентуално тек постигне. Конкретно, Европска унија прихватила је да са РС започне директне преговоре о реформи правосуђа у БиХ, а РС је прихватила да привремено замрзне одлуку о референдуму. Другим ријечима, РС од референдума није одустала, нити га је одгодила за јесен, него га је везала за исход преговора који се односе на кључни дио референдумског питања. Дакле, ако резултати преговора не буду задовољавајући, РС је задржала право да одлуку о референдуму одмрзне, односно реактивира. То јесте главни, али не и једини добитак.”

Нови Репортер: Где још видите позитивне ефекте референдумске иницијативе РС?

Кеџмановић: Захваљујући пријетњи да ће референдум бити одржан, невоље с којима се РС носи у БиХ први пут су интернационализоване или, прецизније речено, глобализоване. РС је била тема засједања Савјета безбједности Уједињених нација. Русија, Кина, Француска и Србија стале су на страну Српске. Писмо Милорада Додика, које побија оптужбе Валентина Инцка, цитирано је у полемици представника неколико велесила. Шта год ми мислили о Инцку, он је у Њујорку наступао са ауторитетом опуномоћеника УН и ЕУ, док је Додик за те високе међународне форуме само

предсједник „мањег ентитета“ једне недовршене државе на западном Балкану. Кроз кабинет предсједника РС су посљедњих недјеља, што званично, што незванично, између осталих продефиловали Патрик Мун, Мирослав Лајчак и Кетрин Ештон, које је Додик до сада обично виђао једино у Сарајеву. Преговори о реформи правосуђа БиХ, које су договорили Кетрин Ештон и Милорад Додик, неће се водити у Сарајеву и преко Сарајева, него директно на релацији Бањалука–Брисел, а ЕУ ће представљати комесар за проширење Штефан Филе. Оно што је широј јавности мање познато јесте да је у данима највеће напетости, када су најављиване санкције за РС и смјена Милорада Додика, на вишедневном одмору у Бањалуци приватно боравио израелски министар иностраних послова Авигдор Либерман. Да би се у потпуности сагледале размјере овог међународно-политичког успјеха, треба имати у виду да РС нема своју дипломатију, а да дипломатију БиХ води Силајџићев страначки потчињени, да је представник БиХ у УН Лагумџијин страначки потчињени итд. Тек ће накнадне анализе показати шта је све иза сцене довело до жељеног исхода.

Оно што је широј јавности мање познато јесте да је у данима највеће напетости, када су најављиване санкције за РС и смјена Милорада Додика, на вишедневном одмору у Бањалуци приватно боравио израелски министар иностраних послова Авигдор Либерман.

А ко су губитници „баналучког компромиса“?

Неумјесно је говорити о губитницима, јер су актери овог компромиса урадили корисну ствар не само за РС и ЕУ, него и за стабилизацију БиХ и западног Балкана, а тиме ваљда и за Сједињене Америчке Државе, без обзира на то каква била субјективна перцепција и сујете појединих дипломата и политичара. Можда би се једино за Инцка могло рећи да није најбоље процијенио јединство и одлучност руководства РС, да није препознао међународни однос снага и нову улогу Русије и Кине, те заокрет у политици водећих европских савезника према БиХ. Али, ово је прије свега пораз ОХР-а, који се од избора на овамо показао као институција која више производи проблеме, него што их рјешава и која одбројава своје посљедње дане. Ипак, далеко од тога да је све готово и, како већ рекох, треба се чувати тријумфализма: озлојеђено бошњачко Сарајево сада ће кренути у контраофанзиву и покушати поново да анимира САД и Конференцију исламских земаља. На мети ће бити ЕУ, која је у овом случају преузела иницијативу.

Ипак, није мало критика „баналучког компромиса“ – опозиција у Републици Српској прозива Додика да је преварио грађане, а у БиХ и у региону појављују се тврдње да

је председник РС преварио међународну заједницу.

Не може се очекивати да се сви радују. Чуди ме, међутим, што опозиција све ово ипак не доживљава као национални успјех, успјех РС и њеног председника, него као успјех владајуће коалиције и њеног лидера. Затим, ту су они, код нас не малобројни, који су априори против сваког дијалога са међународном заједницом и одушевљава их Додикова пословична одважност да великима скреше у брк и каже „Не“, а не занима их шта се у датом моменту тиме добија, а шта губи. Имате и суревњивост међу колегама у региону, зато што је њему и овога пута пошло за руком да изађе као побједник, мада су га већ видјели као бившег. Напокон, ту су и „реакције унапријед“ са бошњачке стране. Тако сарајевски медији злослуте да би реформу правосуђа БиХ у Додиково име могла да изведе ЕУ. А добро обавијештени коментатор „Аваза“ дан раније „антиципира“ исход бањаључких разговора Ештонове и Додика: „Биће то, у сваком случају, Додикова велика побједа. Његова и његових дипломатских заштитника, који се и у Њујорку и у Бриселу труде да лакташког злодуха одбране по сваку цијену.“

Мислим да је Милорад Додик и без референдума постао велики проблем за „међународни“ протекторат у БиХ и да су већ дуже вријеме гледали како да га се ријеше.

У Србији, па чак и у РС, било је мишљења да је Додик без непосредног изазова ушао у велики ризик, који не може донети ништа нарочито. Шта ви мислите?

Мислим да је Милорад Додик и без референдума постао велики проблем за „међународни“ протекторат у БиХ и да су већ дуже вријеме гледали како да га се ријеше. Зашто? Прије свега зато што је стао на пут пројекту да се РС или укине или потпуно развласти постепеним одузимањем надлежности. Не треба слушати „политички коректне“ приче које нам причају, него погледати шта су високи представници годинама конкретно радили, од Вестендорпа до Ешдауна. Додик је „политички некоректним“ језиком то назвао правим именом – „антидејтонско насиље твораца Дејтонског споразума“ и отказао послушност, својствену његовим претходницима. Тиме је РС дигао из мртвих, вратио достојанство српском народу и стекао плебисцитарну подршку, а онда створио и материјално-економску основу независне политике. Покушајте да се ставите у позицију високог представника који над босанским протекторатом има овлашћења као „британски вицекраљ у вријеме колонијализма у Индији“, па ће вам бити јасно колико Додик мора да нервира и њега, а поготово његове наредбодавце. Чудо да је оволико дуго опстао, може се објаснити чињеницом да је то ипак рационалан свијет, који води рачуна о односу „цијене и добитка“, односно о посљедицама на терену, о унутрашњим и

међународним посљедицама итд. У сваком случају, добру прилику за Додиков одстрел они су одавно ишчекивали и можда су је препознали у референдуму.

Није ли им онда сам Додик дао добар повод?

На почетку сте рекли „без непосредног изазова“, и то је у извјесном смислу тачно. И код народа и код власти у РС формирала се током минуле двије деценије навика да се према протекторату понаша искључиво реактивно. Високи представници годинама су отимали надлежности РС, а представници народа су се опирали, бунили, протестовали, али углавном безуспјешно. Актуелно руководство РС стекло је велику популарност тиме што се успјешније од претходних супротставило укидању ентитетске полиције, односно њеној централизацији у Сарајеву. Али, чак и то је, такође, било реактивно. Расписивање референдума, баш зато што није постојао непосредни изазов, представљало је проактиван политички потез. Остали политички актери у БиХ стално воде проактивну политику. Хрвати траже трећи ентитет, Бошњаци и ОХР траже централизацију и унитаризацију, али су сви заједно у офанзиви против Дејтона. Једино је РС у дефанзиви, као да је Србима баш све потаман и као да немају за себе бољих рјешења него што је и изворни Дејтон.

Која су то решена?

Рецимо, РС као самостална држава или заједно са Србијом! Али, није згодно да Срби то и помену, јер није по Дејтону. А јесте згодно да, против Дејтона, централна власт у Сарајеву у међувремену ојача за осам министарстава, прошири се за осамдесет и једну институцију, узурпира педесет шест ентитетских надлежности. Е, видите, референдум је остао начин да се та ерозија РС од сада па за убудуће заустави, да људи у њој коначно престану да живе под притисцима и у отпору, да не морају стално да стрепе када ће неком Ешдауну опет пасти на памет да им нешто ново отме. Вријеме је да се народ у РС коначно на миру окрене социјално-економским проблемима. Знате, већ сама паника и узбуна у ОХР-у око референдума показала је његову оправданост. Да нису спремали нешто ново против РС, референдум им ништа не би сметао. Приче о томе да је то корак ка дезинтеграцији БиХ и сецесији РС немају никакву основу. Ријеч је само о стављању тачке на протекторат и диктатуру високог представника, јер послије 15 година представљају понижење за овај народ и срамоту за демократску Европу. Уосталом, још прије пет година им је, према Дејтону, истекао мандат и требало је да су већ отишли, па онда не би ни било потребе за референдумом.

Добро, али колики је степен ризика којем се изложила РС, њено руководство и посебно Додик лично, као председник?

Хајде да ствар поставимо обратно! Да ли је референдум облик непосредне демократије за који је ЕУ препоручила својим чланицама да га што више користе? Јесте! Да ли је Народна скупштина РС у складу са Законом о референдуму донијела одлуку о расписивању? Јесте! Да ли је наметање одлука високог представника супротно Дејтонском споразуму, па чак и „бонским овлашћењима“? Јесте! И шта је онда спорно? Наравно, високи представник, односно Брисел, односно Вашингтон могу и убудуће да пријете да ће поништити саму одлуку о референдуму, могу да не признају његове резултате, могу све то напосто да игноришу, могу да смијене руководство РС или челне појединце, могу да уведу разновразне санкције, могу и да бомбардују Бањалуку итд.

Може ли Република Српска да одговори на нешто од тога?

Може и руководство РС да повуче своје представнике из заједничких органа, може да пролонгира конституисање власти на нивоу БиХ на неодређен рок, може да прекине комуникацију са ОХР-ом, може народ у знак протеста да изађе на улице, може да дође до националних сукоба итд. С друге стране, није исти став САД и ЕУ. Затим, у ЕУ не мисле сви исто о референдуму. Даље, Русија има издвојено мишљење у Савјету за имплементацију итд. Поставља се једино питање – каквог то све скупа има смисла и за међународну заједницу и за РС и за БиХ? Мало ли је гужва у Федерацији, него треба да се пренесе и у РС, па да се читава БиХ уведе у кризу. Било каква санкција ОХР-а представљаће само израз сујете великих и моћних англо-америчких савезника. Непотребно су дигли гужву око референдума, па сада његово одржавање доживљавају као Додикову провокацију, непослушност и инат.

У РС постоји наглашено незадовољство процесуирањем ратних злочина над српским становништвом у Суду и Тужилаштву БиХ. Да ли ће сада бити одређених помака у Сарајеву на том плану?

Имали сте у посљедњим мјесецима неколико драматичних повода. Ејуп Ганић и Јово Дивјак ухапшени су у Лондону, односно Бечу, на основу потјерница из Београда, али су као грађани БиХ били или ће бити изручени Сарајеву које, као ни до сада, неће ништа предузети. Не могу да кажем да су баш они командно одговорни, али у Добровољачкој је преко 40 људи свирепо побијено. Неко је то наредио и извршио, а ни након двадесет

година није откривено ко. Илија Јуришић, који је у Београду правоснажно осуђен због напада на тузлански конвој, пуштен је из затвора, а они који су инсистирали на његовом ослобађању нису нашли за потребно да кажу ко је онда побио војску која се повлачила. С друге стране Божидар Вучуревић ће из Шапца вјероватно бити изручен Сарајеву и тамо ће се сигурно провести исто као и генерал Ђукић, иако се зна да није ни наређивао, ни вршио убиства. Ономад је крунски свједок на неколико суђења Србима у Сарајеву објелоданио да је био уцијењен, а група адвоката одбила је да учествује у таквим процесима. Онај ко допадне у руке сарајевске правде моћи ће да завиди процесуираним у Хагу. И правосуђе РС има и стручни и морални капацитет и да оптужује и да суди, како Србима, тако и несрбима који су починили ратне злочине, а то му и припада према изворном Дејтонском споразуму.

РС има парламент и владу, представнике у заједничким органима и општи је утисак да сви они делују тимски и јединствено. Ипак, готово искључиво се Додику приписује и добро и зло, а постао је и једина мета свима којима РС из било којих разлога смета. Да ли би Додик требало мало да се „заклони“?

Ако мислите конкретно на референдум, одлуку, наравно, није донио Додик, него Скупштина РС, и то безмало једногласно. А иза те одлуке стали су и остали највиши руководиоци, попут Радмановића, Радојичића, Џомбића, Шпирића, Влајкија и других, без обзира на то што је, у складу са појединачно различитим политичким темпераментима, нису заступали једнако јасно и гласно. Начелно гледајући, Додик је већ други мандат предсједник странке на власти, био је у два наврата премијер, сада је предсједник РС и природно је да буде кључна политичка фигура. Осим тога, ријеч је о типичној лидерској структури личности која се не устеже да лично преузме сав ризик и одговорност, али и заслуге. А да их има, свједочи и велики ауторитет који не ужива само у српском народу. Сјећам се да су га прије пет-шест година бошњачки медији као “најспособнијег бх. политичара” прижељкивали за предсједника заједничке владе, а сада у јавности херцегбосанских Хрвата ужива не мањи престиж. Испаде анимозитета који у посљедњих година долазе из Сарајева, инострани аналитичари тумаче прије свега као израз фрустрације и зависти локалних политичара, јер су већ годинама у његовој сјени. Странце, опет, како сами кажу, иритира његова агресивна и провокативна реторика. Његове грубо директне и јасне поруке, које наши људи схватају и прихватају, заиста јесу далеко од политички коректног говора евродипломата, који се опет код нас назива „округло па на ћоше“. Али, ја мислим да их прије свега нервира то што се он увијек поставља као равноправан саговорник, а то опет јако одудара од субмисивног понашања већине балканских политичара на које су странци навикли. Истовремено, они то знају и да цијене, јер у њему виде лидера који има пуни легитимитет народа који представља, који чврсто влада ситуацијом, с којим јасно знају на чему су, који је прагматичан и ефикасан, који мисли не само политички, него и економски.

Дејтонским споразумом, односно, стварањем РС и успостављањем специјалних веза са Србијом, остварен је барем минимум наших интереса, али немамо никаквих гаранција да ће тако и остати.

Поменули сте да Додик солидно котира међу Хрватима у западној Херцеговини. У којој мери је могућ опстанак актуелног српско-хрватског политичког савезништва у БиХ? Шта су предности и ризици за РС у том савезу?

Мислим да постоје барем двије основе тог савезништва. Прво, заједничка нам је подијељена лојалност између бх. завичаја и сусједних земаља, Србије и Хрватске, у којима живи већина наших, односно њихових сународника. Друго, заједнички нам је отпор нескривеним и континуираним бошњачко-муслиманским хегемонистичким претензијама. Из првог и другог слиједи и треће: да смо обострано заинтересовани да се БиХ конституише као стабилна унија, (кон)федерација, или барем територијализована консоцијација три ентитета са националним већинама. Дејтонским споразумом, односно, стварањем РС и успостављањем специјалних веза са Србијом, остварен је барем минимум наших интереса, али немамо никаквих гаранција да ће тако и остати. Напротив, сада се централизованом, односно „функционалном“ државом условљава пријем у ЕУ, најављују уставне промјене и сатанизује руководство РС зато што то одбија итд. Код Хрвата је ситуација много неповољнија, јер су их годинама зауздавали, што из земље – Бошњаци, што из сусједства – Туђман и Месић, што из иностранства – САД и Њемачка. Они су на то увијек пристајали, тактизирали, правили уступке и заокрете. И поред свих понижења које сада доживљавају од својих већинских партнера у ентитету, нисам сигуран да опет неће заједно са Бошњацима против Срба.

Одакле потичу те ваше резерве?

Отуда што се хрватска политика увијек водила више из Загреба, него из западног Мостара и више у интересу Хрватске него Херцег-Босне, више из Ватикана него из Врхбосанске надбискупије. Коначно, ХДЗ БиХ је и формално афилијација ХДЗ-а са сједиштем у Загребу и, што се тиче субординације, ништа се није промијенило од времена Фрање Туђмана. Та солидарност, лојалност, па и жртва у односу на матицу заслужују поштовање, али све то има и врло лоше посљедице по хрватски корпус у БиХ који се током посљедње двије деценије безмало преполовио. Референдум из 1992, Вашингтонски споразум у јесен 1993. итд. нису били аутентичан израз локалних хрватских интереса. Недавне одлуке Хрватског народног сабора у БиХ такође су млаке

и блиједе спрам заиста нечувене неправде и понижења да им други народ бира националне представнике у заједничкој власти. Кладио бих се да су им Иво Јосиповић и Јадранка Косор опет рекли да се још мало стрпе док Хрватска не уђе у ЕУ, а да ће онда Загреб за њих из све снаге лобирати у Бриселу. Иако то наизглед има неке логике, мислим да ће бити управо супротно, јер ће тек онда Хрватска бити присиљена да дисциплиновано слиједи политику ЕУ на коју ће јако мало утицати. Штавише, добиће задатак да дисциплинује своју „дијаспору“. Тек тада ће изварани Херцегбосанци кренути на све или ништа: колективни егзодус или трећи ентитет. Има неки младић у западној Херцеговини који је на тој антиципацији формирао интернет-покрет „Ми сами“. Наравно, све је то хрватска „национална ствар“ у коју РС нема право да се мијеша, али треба имати на уму да Хрвати у БиХ не воде самосталну политику. Уосталом, да су на референдуму 1992, који данас и инострани аналитичари оцјењују као катастрофалан промашај и часус белли, Херцегбосанци гласали по својој памети, даљњи ток догађаја био би повољнији не само за њих, него и за Србе, а поготово за муслимане.

Зашто за муслимане? Није ли референдум 1992. био Изетбеговићев пројекат који је довео до жељеног резултата?

Нити је то био њихов пројекат, нити су постигли било какав резултат. Изетбеговићев пројекат био је да муслимани добију онолико територије „колико могу просперитетно контролисати“, и то је била платформа на којој је могао постићи договор са лидерима друга два народа. А онда је насјео на туђи пројекат који му је отворио апетит на цијелу БиХ и почео по свијету да прича како је представник свих Босанаца и Херцеговаца, а СДА – грађанска странка. Молим вас, он који је сам за себе говорио да је борац за исламску ствар и да национално осјећање и нема, који је формирао странку са групом младомуслиманских активиста и бивших хоџа, који је из СДА истјерао националистичку фракцију са Адилом Зулфикарпашићем и Мухамедом Филиповићем на челу, преко ноћи се ко бајаги претворио у грађанског космополиту. Он је интимно, наравно, био свјестан да то није, али је невјероватно да је вјеровао да било ко и било гдје озбиљно мисли да он то јесте. Већ је увелико ратовао и са Србима и са Хрватима, а и даље је тврдио да је њихов заједнички лидер и да СДА није муслиманска, него интернационална странка.

Какву су улогу у свему томе имале релације Алије Изетбеговића са Западом?

Инострани аутори тог пројекта, боље речено сценаристи те политичке трагикомедије, сурово су се с њим поиграли. Увалили су га у рат са два јача противника, па се у јесен 1993, безмало пред капитулацијом, присјетио да није предсједник свих Босанаца и Херцеговаца, него ипак само муслимански лидер. Преко Радио Сарајева је објавио да

више није ријеч о борби за БиХ, него о борби за опстанак муслиманског народа. Е, као што знамо, холивудски режисери су ипак жељели хепиенд, па су га подржали као муслимана-Бошњака, а од БиХ му дали колико је могао да добије и без рата. Када га је послѣје рата неко од пријатеља упитао „Како си, Алија?“, резигнирано је одговорио: „Ах, како бих био? Прије подне са Момом (Крајишником) дијелим Босну на пола, а по подне са Крешом (Зубаком) половим половином.“ А сумирајући свој политички учинак у једном од посљедњих интервјуа, рекао је да “ниједан народ током историје није успио да израсте у нацију без страдања и жртава, па ту судбину изгледа нису могли да избјегну ни Бошњаци”. Још је додао: “Моја генерација је учинила да спасе бошњачки народ и сачува идеју Босне, а на сљедећој је да настави даље.” Међутим, муслиманску нацију је, зна се, афирмисао социјалистички режим. Сам Алија Изетбеговић је, упадајући у ратну клопку, истина, допринио довршавању бошњачке нације, али још више њеном исламизирању и удаљавању од Европе. Што се, пак, тиче спасавања, Бошњаке су спасли исти они који су их као муслимане гурнули у страдање. Невоља је у томе што су наслѣдници аманета да реализују „сачувану идеју Босне“ схватили као цијелу БиХ коју не могу имати, а не као „онолику колику могу просперитетно контролисати“ – Босну као један од ентитета у оквиру федералне државе.

(Разговарао Слободан Дурмановић; први део интервјуа објављен је 18.5.2011. године)